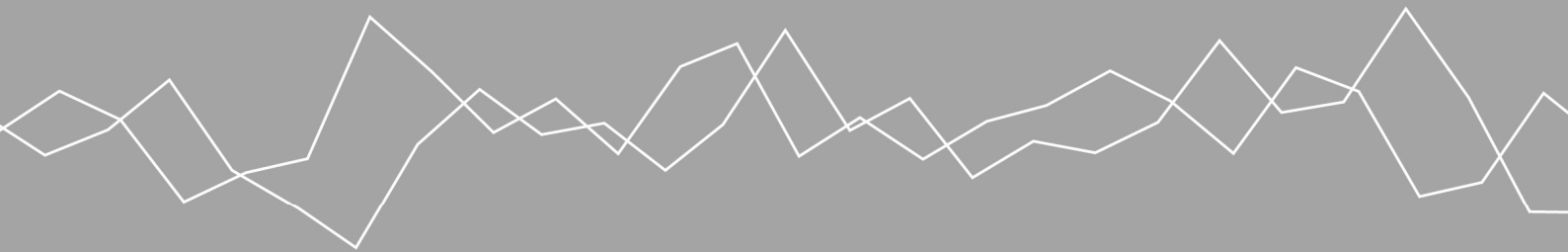

Effectiviteit informele netwerken

Amsterdam, juli 2009

In opdracht van de Raad voor de Volksgezondheid en Zorg en de Raad voor Maatschappelijke
Ontwikkeling

Effectiviteit informele netwerken

Aenneli Houkes
Lucy Kok

seo economisch onderzoek

“De wetenschap dat het goed is”

SEO Economisch Onderzoek doet onafhankelijk toegepast onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven. Ons onderzoek helpt onze opdrachtgevers bij het nemen van beslissingen. SEO Economisch Onderzoek is gelieerd aan de Universiteit van Amsterdam. Dat geeft ons zicht op de nieuwste wetenschappelijke methoden. We hebben geen winstoogmerk en investeren continu in het intellectueel kapitaal van de medewerkers via promotietrajecten, het uitbrengen van wetenschappelijke publicaties, kennisnetwerken en congresbezoek.

SEO-rapport nr. 2009-47

ISBN 978-90-6733-513-3

Copyright © 2009 SEO Amsterdam. Alle rechten voorbehouden. Het is geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in artikelen en dergelijke, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld.

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	i
1 Inleiding.....	1
2 Ouderontmoetingen op scholen	5
2.1 Aanleiding	5
2.2 Het idee	5
2.3 Hoe groot is de doelgroep?	5
2.4 Zullen scholen hieraan meewerken?	6
2.5 Leidt ouderontmoeting tot informeel netwerk?.....	6
2.6 Welke effecten hebben informele netwerken?	7
2.7 Totaal effecten van ouderontmoetingen op scholen	10
2.8 Conclusie	11
3 Grootouderverlof.....	13
3.1 Aanleiding	13
3.2 Het idee	13
3.3 Hoe groot is de doelgroep?	14
3.4 Zullen grootouders het verlof opnemen?.....	15
3.5 Leidt opname verlof tot intensiever contact?	16
3.6 Welke effecten heeft intensiever contact?.....	16
3.7 Totaal effect van grootouderverlof.....	18
3.8 Conclusie	20
4 Vouchers voor opvoedcursussen.....	23
4.1 Aanleiding	23
4.2 Het idee	23
4.3 Hoe groot is de doelgroep?	23
4.4 Zullen ouders naar deze cursussen gaan?	23
4.5 Leidt opvoedvoucher tot meer kennis over opvoeden?	24
4.6 Leidt opvoedvoucher tot informeel netwerk?	24
4.7 Welke effecten hebben informele netwerken?	25
4.8 Totaal effecten van opvoedvouchers	25
4.9 Conclusie	26
5 Conclusie	29
Literatuur	31
Geraadpleegde experts.....	34

Samenvatting

De minister voor Jeugd en Gezin heeft de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) en de Raad voor de Volksgezondheid en Zorg (RVZ) om advies gevraagd. De RVZ over de banden tussen grootouders, ouders en kleinkinderen en de RMO over de banden tussen gezinnen en hun sociale omgeving. Het doel van dit onderzoek is om drie van de ideeën uit deze preadviezen te onderzoeken op effectiviteit. Deze drie ideeën zijn:

1. *Ouderontmoetingen op scholen*; basisscholen zijn plaatsen waar alle ouders naartoe komen. Het idee is dat scholen gestimuleerd worden om ouders te vragen eens per kwartaal een ouderontmoeting te organiseren. Op die manier kan op een laagdrempelige manier een informeel netwerk versterkt worden.
2. *Grootouderverlof*; Het informele netwerk van kinderen en ouders bevat meestal ook grootouders. Deze kunnen echter niet altijd een grote rol spelen in de opvoeding van de kinderen. Deels komt dit omdat veel vaker dan vroeger alle vier de grootouders werken. Het idee van grootouderverlof is grootouders een recht op onbetaald verlof te geven om opvoedkundige taken op zich te nemen.
3. *Vouchers voor opvoedcursus*; Het idee is ouders te voeden met opvoedkundige kennis en hen tegelijkertijd te stimuleren de contacten voort te zetten na de cursus. Op die manier kan op een laagdrempelige manier een informeel netwerk worden gecreëerd waarbij ouders met elkaar praten over opvoeding.

Resultaat van dit onderzoek is het volgende:

Als de ouderontmoetingen gericht worden ingezet, d.w.z. als moeite wordt gedaan beide ouders hierbij te betrekken, zal de kosten-batenanalyse van ouderontmoetingen op basisscholen waarschijnlijk positief uitvallen. Dit komt enerzijds omdat dit voorstel nauwelijks kosten met zich meebrengt en anderzijds door de grote kans dat netwerken op basisscholen beklijven, omdat ouders elkaar zeer regelmatig op natuurlijke wijze zien. Bij middelbare scholen zien ouders van leerlingen elkaar minder vanzelfsprekend.

De som van kosten en baten van grootouderverlof zal rond de nul liggen. Dit komt omdat naar verwachting weinig grootouders het verlof zullen opnemen. De vier belangrijkste drempels voor het vaak zien van kleinkinderen zijn een te lange reistijd, een echtscheiding, een slechte relatie met de (ouders van de klein)kinderen of veel gezinnen met kleinkinderen. “Werk” wordt in het huidige onderzoek niet gevonden als een factor van groot belang. Daarnaast werken veel grootouders niet en als ze werken is dat vaak niet fulltime. Aangezien de participatie onder ouderen sterk is toegenomen in de afgelopen jaren en naar verwachting nog verder toeneemt in de toekomst, kan hier verandering in optreden. Als grootouders het verlof wel opnemen kost dit m.n. de grootouder en de werkgever van de grootouder geld. Als het grootouderverlof leidt tot intensiever contact zal dit de kansen op problemen bij kwetsbare kinderen verkleinen.

De som van kosten en baten van opvoedvouchers kan zowel positief als negatief uitvallen. De kans dat de netwerken ontstaan en beklijven is bij opvoedvouchers kleiner dan die bij scholen, omdat er geen natuurlijke ontmoetingsplaats bestaat tussen de mensen die een cursus volgen.

Toch is op te maken uit de informele netwerken die na zwangerschapsgymnastiek ontstaan dat op deze manier gemakkelijk tijdelijke informele netwerken kunnen ontstaan. Het grootste probleem van de opvoedvouchers ligt in het feit dat deze kostbaar zijn. De effecten zijn met name gelegen in het verkleinen van de kansen op problemen bij een groep die risico loopt. Onderzoek heeft uitgewezen dat de kansen verkleind worden. Hierdoor zullen kosten voor bijvoorbeeld jeugdzorg en criminaliteit bespaard worden. Het gaat echter om een kleine groep kinderen, die één extra beschermende factor krijgen naast een reeks risicofactoren. Het is daarom niet op voorhand te stellen dat de baten opwegen tegen de hoge kosten van de vouchers.

Uit wetenschappelijke literatuur blijkt dat informele netwerken kinderen kunnen beschermen. Ze verkleinen de kans dat het kind in een zorgelijke opvoedsituatie terecht komt en daarmee ernstig in zijn ontwikkeling wordt beperkt. Hetzelfde geldt voor grootouders die een deel van de taken van de ouders op zich nemen. Ook dit is een beschermende factor voor die kinderen die het risico lopen om in een zorgelijke opvoedsituatie terecht te komen. Deze beschermende factoren zijn echter alleen aangetoond bij kinderen waarvoor een reeks risicofactoren geldt om in een zorgelijke opvoedsituatie terecht te komen. SCP schat de groep kinderen die zich in een zorgelijke opvoedsituatie bevinden op 2% tot 5% van de Nederlandse kinderen. Omdat het hier gaat om de verkleining van een kans van een kleine doelgroep is niet op voorhand te stellen dat het hiermee om astronomische bedragen gaat. Wel is hiermee aangetoond dat er maatschappelijke kosten bespaard worden, zowel qua leed bij de kinderen, alsook in productie, bespaarde kosten jeugdzorg en bespaarde kosten criminaliteit. Daarnaast worden kinderen die geen of weinig risico lopen worden wel gelukkiger van een hechter grootoudercontact en informele netwerken van beide ouders. Dit komt volgens diverse onderzoeken omdat kinderen en jongeren over het algemeen veel waarde hechten aan een hechte band met hun grootouders en informele netwerken ouders meer ontspannen laten opvoeden, mits zij beiden een informeel netwerk hebben.

Omdat er dus aantoonbaar baten zijn, al is de omvang hiervan niet vast te stellen, betekent dit dat alle maatregelen die zorgen voor versterking van informele netwerken van beide ouders en die tegelijkertijd niet erg kostenintensief zijn, maatschappelijke baten zullen opleveren.

1 Inleiding

De minister voor Jeugd en Gezin heeft vorig jaar een gezinsnota uitgebracht. Voor deze nota heeft hij de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) en de Raad voor de Volksgezondheid en Zorg (RVZ) om advies gevraagd. De RVZ is gevraagd naar de banden tussen grootouders, ouders en kleinkinderen en de RMO naar de banden tussen gezinnen en hun sociale omgeving. Zij hebben hiervoor twee complementaire preadviezen uitgebracht die beschreven staan in “versterking voor gezinnen” (RMO en RVZ 2008).

De grote lijn van deze adviezen is dat gezinnen beter functioneren naarmate ze meer in sociale netwerken zijn ingebed. Beide Raden zijn van mening dat de overheid invloed heeft op de kansen dat die netwerken rond gezinnen ontstaan en floreren. Ze suggereren bovendien dat voorwaardenscheppend beleid - beleid dat informele sociale netwerken meer kans geeft - kostenefficiënt is. De kostenefficiëntie van dit beleid zou er vooral in gelegen zijn dat goed werkende sociale netwerken rond gezinnen de kosten kunnen terugdringen van jeugdzorg, schooluitvalbestrijding, gezondheidszorg en criminaliteitsbestrijding.

Precies deze claim willen we in dit onderzoek toetsen. Hiertoe zijn in nauwe samenspraak met RMO, RVZ en een aantal externe deskundigen drie concrete beleidsvoorstellen geselecteerd. De gedachte is dat deze drie illustratief zijn voor een heel spectrum aan - veelal nog te ontwikkelen - beleidsideeën die de zelfredzaamheid en wederzijdse verantwoordelijkheid in en van de samenleving rond opgroeiende kinderen kan stimuleren.

In dit onderzoek beschouwen we deze drie als afzonderlijke beleidsinitiatieven. We abstraheren dus van de mogelijkheid dat er synergie zou kunnen optreden als er langs verschillende dimensies tegelijk betere kansen op informele netwerken ontstaan. Ook doen we geen uitspraken over politieke haalbaarheid of wenselijkheid van deze voorstellen: ze hebben een voldoende realiteitsgehalte om een kosten-batenanalyse te kunnen verrichten en dat is wat we hier doen.

Ten slotte dient nog vooraf gezegd te worden dat deze exercitie zich afspeelt op goeddeels onontgonnen terrein. Dat betekent dat we niet zullen uitkomen op concrete bedragen die na jaar x kunnen worden bij- of afgeschreven. De ambitie van dit onderzoek is veeleer om de verschillende kosten- en batencategorieën te benoemen en op deze wijze een globaal beeld van de kostenefficiëntie te krijgen.

Het gaat om de volgende drie concrete voorstellen:

1. *Ouderontmoetingen op scholen*; basisscholen zijn plaatsen waar alle ouders naartoe komen. Het idee is dat scholen gestimuleerd worden om ouders te vragen eens per kwartaal een ouderontmoeting te organiseren. Op die manier kan op een laagdrempelige manier een informeel netwerk versterkt worden.
2. *Grootouderverlof*; Het informele netwerk van kinderen en ouders bevat meestal ook grootouders. Deze kunnen echter niet altijd een grote rol spelen in de opvoeding van de kinderen. Deels komt dit omdat veel vaker dan vroeger alle vier de grootouders werken.

Het idee van grootouderverlof is grootouders ook een recht op onbetaald verlof te geven om opvoedkundige taken op zich te nemen.

3. *Vouchers voor opvoedcursus*; Het idee is ouders te voeden met opvoedkundige kennis en hen tegelijkertijd te stimuleren de contacten voort te zetten na de cursus. Op die manier kan op een laagdrempelige manier een informeel netwerk worden gecreëerd waarbij ouders met elkaar praten over opvoeding.

Methodiek

In dit onderzoek gebruiken we de methodiek van de kosten-batenanalyse. Geldbedragen in euro's ontbreken echter, omdat er onvoldoende onderzoek bestaat naar de kwantiteit van de effecten van informele netwerken. Voor de kosten-batenanalyse hebben we de OEEI-leidraad gebruikt. Deze leidraad is ontwikkeld door het CPB om ervoor te zorgen dat in Nederland verrichte kosten-batenanalyses goed worden uitgevoerd en onderling vergelijkbaar zijn. Deze methodiek is uitgegroeid tot de algemeen geaccepteerde manier om een kosten-batenanalyse uit te voeren.

Kosten-batenanalyses meten een effect ten opzichte van een nulalternatief. Deze nulalternatieven beschrijven we bij de verschillende voorstellen. Voor de voorstellen die gaan over het versterken van informele netwerken is het nulalternatief een mix van ouders die al en niet beschikken over een informeel netwerk. We gaan uit van de huidige mix van scholen die wel en niet systematisch ouderontmoetingen organiseren. We vergelijken bij de opvoedvouchers de huidige situatie waarin een klein deel van de ouders een opvoedcursus volgt met de opvoedvouchers waarbij we ervan uitgaan dat er dan meer ouders een opvoedcursus zullen volgen.

Voor het voorstel van grootouderverlof gaan we ervan uit dat de grootouder die het verlof opneemt het verlof gebruikt om op een of meerdere kleinkinderen te passen waar hij of zij voordien niet regelmatig oppaste. We gaan ervan uit dat de grootouderopvang in plaats van formele kinderopvang plaatsvindt op een dag dat beide ouders werken.

De kosten-batenanalyse is een analyse vanuit maatschappelijk perspectief. Dit betekent dat de kosten en baten van alle actoren worden meegenomen. Alle relevante voor- en nadelen worden voor alle betrokken partijen in beeld gebracht, en niet alleen voor bijvoorbeeld het kind of de grootouder.

De kosten-batenanalyse is opgesteld aan de hand van literatuuronderzoek en bijeenkomsten met experts. In de bijlage is een lijst met experts opgenomen die aanwezig waren bij de verschillende bijeenkomsten. De kosten en baten zijn niet gekwantificeerd omdat er nog geen onderzoek is gedaan naar de kwantitatieve effecten van de onderzochte maatregelen.

Leeswijzer

Dit rapport behandelt de effecten van de drie ideeën één voor één. Ieder hoofdstuk begint met een aanleiding, een korte uitleg van het idee en met de omvang van de doelgroep. Vervolgens gaan we na hoe groot de kans is dat het idee leidt tot het doel: het versterken van informele netwerken of het intensiveren van het grootoudercontact. Daarna volgen de effecten van informele netwerken en grootoudercontact op de opgroeisituatie van kinderen. Vervolgens gaan we na wat de totale effecten en kosten van het idee zijn. We eindigen ieder hoofdstuk met een

tabel met daarin met plussen en minnen aangegeven wat de kosten en baten zijn en een conclusie. Het rapport eindigt met een conclusie.

2 Ouderontmoetingen op scholen

2.1 Aanleiding

Gezellig! Borrelen met de ouders van groep 3. Op 27 november jl. werd door enkele moeders van groep 3 een borrel georganiseerd voor alle ouders en juf Nynke. Reden voor het initiatief was de “samensmelting” van de twee groepen 2 en het feit dat kinderen en ouders de komende jaren met “elkaar opgescheept zitten”! Het was een erg gezellige, dus geslaagde avond. Wellicht ook een idee voor andere groepen! (Nieuwsbrief openbare basisschool De Ploeg in Laren)

Basisscholen zijn natuurlijke ontmoetingsplaatsen voor ouders. Ze komen er iedere dag om hun kinderen te halen of te brengen. Ze spreken andere ouders bij het wachten op het schoolplein, bij het regelen van de afspraken die de kinderen onderling hebben gemaakt of tijdens het doen van het altijd ruim aanwezige vrijwilligerswerk in en rond de klas.

Voor wie informele netwerken tussen ouders wil stimuleren, zijn basisscholen hele logische plekken, omdat alle (soorten) ouders er te vinden zijn. Voor middelbare scholen is dit minder vanzelfsprekend. Ouders komen daar doorgaans hooguit enkele keren per jaar voor een rapportbespreking of een schooltoneelstuk.

2.2 Het idee

Het idee is dat ouders ouderontmoetingen organiseren. Het is aan de ouders zelf of deze ouderontmoetingen in de vorm van een borrel, een informatieavond, een gezamenlijk uitje of wat dan ook worden georganiseerd. Doel is dat het de ouders aanspreekt en daarom zijn zij ook degenen die dit het best kunnen organiseren. De rol van de school is het faciliteren van deze ouderontmoetingen (bijvoorbeeld door de school als locatie aan te bieden) en het zoeken van ouders die dit willen organiseren. Om te zorgen dat het niet om altijd dezelfde ouders gaat, is het de bedoeling dat scholen een mix van ouders benaderen met verschillende voorkeuren. Hierdoor wordt de kans dat veel verschillende ouders meedoen groter. De overheid zal scholen vragen deze rol op zich te nemen. Om scholen te stimuleren mee te werken zullen de scholen informatie krijgen over wat de voordelen voor de scholen zijn en hoe scholen dit samen met ouders kunnen vormgeven. Bijvoorbeeld de brochure “samen kun je meer dan alleen” over educatief partnerschap in primair en voortgezet onderwijs (Beek 2007).

2.3 Hoe groot is de doelgroep?

Er zijn in Nederland tussen de anderhalf miljoen en twee miljoen huishoudens met kinderen onder de 18 jaar (CBS 2008).

2.4 Zullen scholen hieraan meewerken?

De verwachting is dat basisscholen hieraan wel zullen willen meewerken. Scholen zelf hechten ook een groot belang aan ouderbetrokkenheid. Veel basisscholen nemen daarom al initiatieven op dit gebied. Voor middelbare scholen is de natuurlijke animo wat minder groot. Er zal daarom een grotere en creatievere inzet van de school gewenst zijn om ouders te verleiden tot participatie.

Uit onderzoek (Van Oploo 2009) blijkt dat basisscholen constateren dat het geven van onderwijs effectiever is als het thuis ook landt en door ouders wordt ondersteund. Toch zijn zij nog vaak zoekend naar een vorm. Dit is te zien aan de variëteit van activiteiten die zij organiseren en bij falen weer laten vervallen en het veelal ontbreken van een strategie hierachter, aldus Van Oploo.

Veel basisscholen organiseren activiteiten waarbij ouders met elkaar in contact komen. Dit zijn bijvoorbeeld koffie-inloopochtenden met een bepaald thema. Door ouders te betrekken bij school worden school en thuis meer een samenwerking, ten dienste van de kinderen. Voor ouders wordt de drempel minder hoog om ook voor andere dagelijkse gebeurtenissen binnen te lopen. Ook als de school iets lastigs wil bespreken met de ouder (plaatsing naar het speciaal onderwijs bijvoorbeeld) wordt dit makkelijker als er al een band is met de ouder.

Bij middelbare scholen is dit anders. Zij zetten meestal niet doelbewust in op het faciliteren van een netwerk tussen ouders. Zij zien dit niet als primaire taak van de school. Ze beperken hun pedagogiek veelal tot schoolproblemen. Opvoeding is voor veel scholen alleen aan de orde als het het lesgeven belemmert. Veel middelbare scholen geven aan dat de meeste jongeren al opgevoed zijn. Uit interviews met middelbare scholen (Van Oploo 2009) komt naar voren dat sommige middelbare scholen wel avonden organiseren (bijvoorbeeld over “omgaan met pubers”), maar dat er weinig ouders komen. Een middelbare school waarbij ouders het initiatief namen voor zulke avonden (bijvoorbeeld over cyberpesten) had wel succes. Voor middelbare scholen is voor het welslagen van dit idee de stimulans dus belangrijk.

2.5 Leidt ouderontmoeting tot informeel netwerk?

Het doel van de ouderontmoetingen is dat er informele netwerken ontstaan van ouders die elkaar voldoende vertrouwen om opvoedingskwesties (klein en groot) met elkaar te bespreken. Ouders hoeven dus niet noodzakelijk met elkaar bevriend te raken.

In enkele expertbijeenkomsten (zie bijlage) hebben we experts gevraagd naar hun inschatting van de kans of ouderontmoetingen zullen leiden tot het ontstaan van een dergelijk informeel netwerk en het versterken van een dergelijk informeel netwerk. De meeste experts vonden de natuurlijke omgeving van de basisschool een logische manier om dergelijke informele netwerken te laten ontstaan en te versterken. Ze verwachten dat zeker wel een derde van de ouders deel zal nemen aan een dergelijk netwerk. Op middelbare scholen is dit lastiger.

2.6 Welke effecten hebben informele netwerken?

Via ouderontmoetingen op scholen zullen er, zeker op basisscholen, informele netwerken ontstaan en bestaande netwerken versterkt worden. Welke effecten hebben deze netwerken?

De meeste kinderen worden dusdanig goed opgevoed, dat zij geen noemenswaardige problemen ondervinden in het opgroeien. De doorsnee opvoeding wordt in Nederland in de meeste gevallen succesvol afgerond. Kinderen worden met veel aandacht, emotionele betrokkenheid en voldoende structuur opgevoed (Rispiens 1996). 97% van de jongens tussen de 15 en 18 jaar is gelukkig en 91% van de meisjes (CBS 2001). Er is echter ook een groep kinderen die fundamenteel en ernstig in hun ontwikkeling wordt bedreigd. Dit kan veroorzaakt worden door iets waar niemand iets aan kan doen, bijvoorbeeld als het kind aan een ernstige ziekte lijdt. Er is echter ook een groep kinderen die in hun ontwikkeling wordt bedreigd omdat ze zich in een zorgwekkende opvoedsituatie bevinden. Kinderen bevinden zich in een zorgwekkende opvoedsituatie als rechten geschonden worden, bijvoorbeeld door verwaarlozing, kindermishandeling of als het kind regelmatig getuige is van huiselijk geweld (Hermanns 2005). De groep kinderen die fundamenteel en ernstig in de ontwikkeling wordt bedreigd bestaat naar schatting uit 2% tot 5% van de Nederlandse kinderen (Zeijl 2005).

Er bestaat een reeks van risicofactoren die ervoor zorgen dat een kind een grotere kans heeft om ernstig in zijn ontwikkeling te worden beperkt. Een grotere kans zegt echter nog niet dat het ook gebeurt. Zelfs kinderen met een maximale opeenstapeling van risico's blijken voor het grootste deel zonder al te grote problemen en in elk geval zonder evidentie van psychopathologie, delinquentie of sociale problemen op te groeien (Hermanns 2005). Dit komt omdat er naast risicofactoren ook protectieve factoren zijn die invloed hebben op deze ontwikkeling. Protectieve factoren zijn beschermende factoren het kind bescherming bieden tegen de nadelige effecten van risicofactoren. Ze verkleinen de kans dat het kind ondanks de risicofactoren in een zorgelijke situatie terechtkomt. De eigen veerkracht van het kind is bijvoorbeeld een belangrijke protectieve factor.

Er zijn beschermende factoren op drie niveaus: het kind, het gezin en de omgeving van het kind. Op het niveau van het kind zijn dat bijvoorbeeld het hebben van een "gemakkelijk temperament", d.w.z. gerichtheid op anderen, stabiele emotionaliteit en een actieve, alerte instelling. Ook intelligentie, humor en het hebben van speciale talenten, zoals aanleg voor muziek of een mooi uiterlijk zijn beschermende factoren. Op het niveau van het gezin kunnen de volgende factoren bescherming bieden: een goede relatie met één van de ouders, de steun van broertjes en zusjes, een stabiele financiële situatie en een hechte religieuze affiliatie (Hermanns 2005).

Naast de beschermende factoren vanuit het kind zelf en het gezin waarin het opgroeit, kan ook de sociale context van het kind een eigen beschermende werking hebben. De belangrijkste factor hierbij is de sociale steun vanuit de omgeving die een kind en zijn ouders van die omgeving ontvangen (Brink 1998, Hermanns 1998).

Op dit niveau kunnen de informele netwerken van ouders een rol spelen. Als zij kunnen zorgen voor steun aan het kind en steun aan de ouders, fungeren zij als beschermende factor.

In enkele bijeenkomsten over dit thema zijn experts (zie bijlage) gevraagd een inschatting te maken van wat er gebeurt met het sociale netwerk van ouders door deze ouderontmoetingen. Zij verwachten dat door ouderontmoetingen sociale netwerken versterkt worden en ontstaan die zowel steun bieden aan de ouders als aan de kinderen.

Steun voor de ouders

De experts verwachten dat ouderontmoetingen op scholen in eerste instantie leiden tot steun voor de ouders. Door het delen van opvoedingsproblemen merken ouders dat ze niet de enige zijn met bepaalde problemen. Dit doorbreekt het isolement waarin sommige ouders hun kinderen moeten opvoeden. Het delen van kennis vergroot daarnaast het plezier in opvoeden en het zelfvertrouwen van ouders en kan onzekerheid wegnemen. Dit blijkt ook uit onderzoek. Uit een onderzoek onder moeders van kleuters (Melson 1993) bleek dat naarmate de moeders meer personen kunnen noemen op de vraag 'noem eens personen die jou als ouder helpen of steunen', ze een optimistischere beleving van het opvoeden hebben en meer gevoel hebben zelf greep te hebben op de opvoeding. Uit een onderzoek (Crnic 1983) onder moeders met baby's blijkt dat moeders met een meer sociaal netwerk significant positiever zijn in hun houding en gedrag ten opzichte van hun baby's dan moeders met een minder sterk sociaal netwerk. Het sociale netwerk was in dat onderzoek ook de beste voorspeller voor het stressniveau van de moeder (hoe sterker het sociale netwerk, hoe meer ontspannen de moeder).

Naast dat ouders zich minder alleen voelen, stelt het delen van kennis en ervaring ouders in staat beter te gaan opvoeden. Ouders kunnen oplossingen van opvoedingsproblemen uitwisselen, elkaar ondersteunen in het vinden van oplossingen en elkaar wijzen op bronnen van opvoedkundige kennis. Ook kunnen ze bijdragen aan het ontmantelen van opvoedingsfabels en het oplossen van barrières. Verder is het verwoorden van waar je tegenaan loopt vaak al iets waarvan je veel leert. Het delen van ervaringen kan inspireren en daardoor tot meer creatieve oplossingen leiden. Door samen over opvoeding te praten krijgen ouders een referentiekader waardoor ze hun opvoedingsproblemen kunnen plaatsen. Hierdoor kunnen ze hun eigen situatie beter beoordelen. In de meeste gevallen zal dit relativerend zijn. Veel ouders komen min of meer tegenover dezelfde opvoedproblemen te staan. Het kunnen relativeren stelt ouders in staat meer ontspannen op te voeden. Meer ontspannen opvoeden maakt gelukkiger en werkt beter. In sommige gevallen, als er iets ernstigers aan de hand is, zal het erover praten ouders beter in staat stellen te zien dat er iets anders aan de hand is dan gebruikelijk. In alle gevallen leidt erover praten tot een betere inschatting van de (afwezigheid van) een probleem in de opvoeding. Ook uit de literatuur blijkt dat als ouders zich gesteund voelen door een sociaal netwerk, zij beter in staat zijn ondersteuning te bieden aan hun kinderen. Negatief opvoedingsgedrag (schreeuwen tegen kinderen, kinderen slaan) neemt af en positief opvoedingsgedrag (knuffelen en complimenten geven) neemt toe naarmate ouders een voor hen bevredigender ondersteunend netwerk hebben (Hashima 1994). Uit een studie onder laag opgeleide moeders van peuters (Adamakos 1986) blijkt dat de sterkte van het sociale netwerk van de moeder de beste voorspeller was voor de intensiteit waarmee de moeder het kind stimuleerde in zijn ontwikkeling (hoe sterker het netwerk, hoe meer de moeder het kind stimuleerde).

Steun voor het kind

De experts verwachten dat ook het kind meer steun zal ontvangen vanwege het informele netwerk dat ouders opdoen bij de ouderontmoetingen op scholen. Het kind zal hierdoor meer

steun krijgen van zijn eigen ouders en wellicht ook nieuwe steun krijgen van de andere ouders in het netwerk. Deze extra steun biedt risicokinderen extra bescherming. Daarnaast heeft het over de vloer komen bij meer volwassenen een positief effect op alle kinderen: het vergroot hun sociale vaardigheden.

Conclusie

Meer steun voor ouders en kinderen betekent een verkleining van de kans dat de kinderen in ernstige problemen komen. Dit betekent dat de ouderontmoetingen op scholen en de sociale netwerken die hieruit ontstaan voor de groep kinderen met een cumulatie van risicofactoren een verkleining van de kans geven dat deze risico's ook daadwerkelijk zullen manifesteren en dat bij deze groep dus in totaliteit zich iets minder problemen zullen manifesteren. De grootste opbrengst hiervan ligt natuurlijk bij het kind zelf dat zijn levensomstandigheden ziet verbeteren richting de positieve levensomstandigheden waar ieder kind recht op heeft. Voor de maatschappij heeft dit als opbrengst dat de kans op het voltooiën van een opleiding en daarmee de kans op werk toeneemt, de kans dat en de mate waarin het kind geholpen moet worden door jeugdzorg afneemt en ten slotte dat ook de kans op delinquent gedrag afneemt.

Voorwaarden waaronder deze effecten optreden

Uit onderzoek (Belsky 1984, 1990); Chen 2001) blijkt dat twee relaties een sterke invloed hebben op de kwaliteit van de opvoeding van kinderen door hun ouders. Dit zijn het sociale netwerk van de ouders en de relatie tussen de ouders onderling. Ouders met een goede onderlinge relatie en tegelijkertijd een sterk sociaal netwerk zijn significant sensitiever in hun zorg voor hun kinderen en hebben veel minder conflicten met hun kinderen.

Sterke informele netwerken werken echter niet altijd positief uit op de opvoeding van kinderen. In het geval de ene ouder veel meer steun krijgt van het informele netwerk dan de ander kan het sociale netwerk de kwaliteit van de relatie van de ouders verslechteren. Dit is het geval als het netwerk zich gaat bemoeien met meningsverschillen tussen de ouders (Burger 1995) of als de partner die weinig steun krijgt het gevoel heeft dat de ouder die veel steun krijgt niet loyaal is (Gelles 1988). Uit een grootschalig onderzoek onder ouders (Widmer 2004) blijkt dat echtparen waarvan de partners beiden een sterk netwerk hebben (familie of vrienden of beide) het op alle onderzochte aspecten veel beter doen dan echtparen zonder netwerk, maar ook dan echtparen waarvan maar één ouder een netwerk heeft. Zowel ouders zonder netwerk, als ouders waarvan er maar één ouder een netwerk heeft en de ander niet, rapporteren veel meer problemen met de opvoeding, een slechtere relatie en meer conflicten met hun kinderen.

Dit betekent dat bij het stimuleren van informele netwerken het erg belangrijk is gericht te werk te gaan. Voor ouders die al een netwerk hadden is het effect van het stimuleren van een netwerk neutraal. Voor ouders die geen netwerk hadden is het effect positief als de ander al een netwerk had of als de ander tegelijkertijd ook participeert in het nieuwe netwerk. Voor ouders die beiden geen netwerk hadden en waarvan er één participeert in het nieuwe netwerk en de ander niet kan het effect negatief uitpakken. Om te voorkomen dat dit laatste gebeurt zullen ouderontmoetingen zich moeten richten op het opbouwen van een netwerk met beide partners. Dit hoeft niet hetzelfde netwerk te zijn.

2.7 Totaal effecten van ouderontmoetingen op scholen

Welke effecten hebben de ouderontmoetingen op scholen in totaal? De baten zijn het grootst bij basisscholen. De kans dat middelbare scholen ouders kunnen vasthouden is kleiner. Het effect bij basisschoolkinderen is ook groter, omdat hoe eerder het kind beschermd wordt voor de risicofactoren, hoe eerder het risicoproces erdoor doorbroken kan worden. In de tabel aan het einde van dit hoofdstuk geven we de effecten weer die ouderontmoetingen op scholen zullen hebben. We vergelijken deze situatie met het nulalternatief: er is een mix van ouders waarvan sommigen wel een netwerk hebben en anderen niet. Er is een mix van scholen, waarvan er sommige wel ouderontmoetingen organiseren en andere niet.

Kosten ouderontmoetingen

De kosten van ouderontmoetingen op scholen zijn laag. Er zullen wellicht wat hapjes moeten worden meegenomen door ouders, misschien moet er af en toe een spreker geregeld worden, een docent zal een paar ouders moeten aanspreken. Bij middelbare scholen zal er meer moeite gedaan moeten worden om scholen en ouders te motiveren. Gedacht kan worden aan het verspreiden van een brochure als “educatief partnerschap”. Ook dit hoeft niet heel veel te kosten. De brochure is op dit moment al gratis te downloaden.

Geluk kinderen

Omdat netwerken ervoor zorgen dat ouders meer ontspannen opvoeden, zullen kinderen er gelukkiger van worden. Voor gewone kinderen blijft het bij een iets prettigere sfeer thuis. Kwetsbare kinderen kunnen er meer baat bij hebben. Voor hen is het netwerk van ouders een beschermende factor tegen een zorgwekkende opvoedsituatie. Deze bescherming zorgt ervoor dat de kans dat het kind grote problemen krijgt iets afneemt. Dit heeft aanzienlijke gevolgen voor het geluk van deze kwetsbare kinderen.

Ouderbetrokkenheid bij scholen

Het geven van onderwijs is effectiever als het thuis ook landt en door ouders wordt ondersteund. Ouderbetrokkenheid zorgt er daardoor voor dat docenten hun werk makkelijker en beter kunnen doen. Scholen hebben daarom baat bij ouderbetrokkenheid.

Loon, productie en uitkeringen

Kwetsbare kinderen krijgen door de bescherming van het netwerk een kleinere kans op ernstige problemen. Dit betekent dat de kinderen een grotere kans hebben om hun opleiding af te maken en daardoor later een stabiele baan te krijgen. Wie een baan heeft levert productie aan de maatschappij en heeft geen uitkering nodig.

Bespaarde kosten jeugdzorg

Door de kleinere kans op problemen, neemt ook het beroep op jeugdzorg wat af.

Bespaarde kosten criminaliteit

Door de kleinere kans op problemen neemt ook de kans op criminaliteit wat af. Dit spaart kosten van politie en justitie, ziekenhuiskosten en leed van slachtoffers, vernielingen etc.

Tabel kosten en baten

In de tabel aan het einde van dit hoofdstuk staan de posten op een rij. De kosten- en batenposten zijn aangegeven met een plus (baten) en een min (kosten). Omdat het plussen en minnen betreft kunnen ze niet opgeteld worden. De totalen zijn dan ook een inschatting van het totale effect per actor of post en niet een optelling van plussen en minnen. Hetzelfde geldt voor het uiteindelijke totaal.

Beslissende actor: scholen

De belangrijkste beslissende actor in het geval van ouderontmoetingen op scholen zijn de scholen. Zij zullen de ouderontmoetingen moeten initiëren, anders zal de kans dat ze plaatsvinden sterk verkleind worden. In de kosten-batentabel is te zien dat het niet op voorhand duidelijk is of scholen erop vooruit gaan. Zij hebben baat bij ouderbetrokkenheid, maar moeten zich wel inspannen om deze voor elkaar te krijgen. Dit is precies wat uit onderzoek blijkt dat in de praktijk gebeurt. Scholen die het nut ervan inzien en een handige vorm gevonden hebben doen dit nu al. Andere scholen hebben het eens geprobeerd, vonden geen goede vorm en hebben het daarna weer op een lager pitje gezet. Cruciaal bij het slagen van dit initiatief is daarom om de scholen ten eerste te laten zien wat het belang is van ouderbetrokkenheid en ten tweede concrete handvatten te bieden over hoe zij dit succesvol kunnen aanpakken. Bijvoorbeeld aan de hand van de brochure 'educatief ouderschap'.

2.8 Conclusie

Als de ouderontmoetingen gericht worden ingezet, d.w.z. als moeite wordt gedaan beide ouders hierbij te betrekken, zal de kosten-batenanalyse van ouderontmoetingen op basisscholen waarschijnlijk positief uitvallen.

Dit komt enerzijds door het feit dat informele netwerken aantoonbaar positieve effecten hebben op kinderen, al is (nog) niet te kwantificeren hoeveel. Anderzijds komt dit omdat het voorstel nauwelijks kosten met zich meebrengt. Dit betekent dat bijna ieder effect, hoe klein ook de balans al positief maakt. Daarnaast komt nog dat de kans dat netwerken op basisscholen beklijven erg groot zijn, omdat ouders elkaar zo vaak op natuurlijke wijze zien. Bij middelbare scholen is deze beklijvingskans lager.

Om te zorgen dat deze maatschappelijke baten ook daadwerkelijk gerealiseerd worden is het belangrijk scholen te informeren over hun baten bij ouderontmoetingen en concrete handvatten te bieden hoe zij dit succesvol kunnen aanpakken. Bijvoorbeeld aan de hand van de brochure 'educatief ouderschap'.

Tabel 2.1 Kosten en baten ouderontmoetingen op scholen, mits gericht op beide ouders

Ouderontmoetingen scholen	Gewone kinderen	Kwetsbare kinderen	Ouder	School	toek. werkgever kind	overige maatschappij	Totaal
Geluk kinderen	+	++	+				+
Ouderbetrokkenheid bij scholen				+			-
Kosten ouderontmoetingen				-			
Loon		+			-		0
Productie					+		+
Uitkeringen		-				+	0
Bespaarde kosten jeugdzorg						+	+
Bespaarde kosten criminaliteit						+	+
Totaal	+	++	+	+/-	+	+	+

Let op: de plussen en minnen tellen niet op. De totalen van rijen en kolommen zijn een inschatting van het totale effect per actor of post. Hetzelfde geldt voor het uiteindelijke totaal.

3 Grootouderverlof

3.1 Aanleiding

Oma gaat staan. Ze maakt een diepe buiging voor de kinderen. 'Aangenaam kennis te maken, vanaf vandaag ben ik jullie oppas.' Is het echt waar? Wordt oma hun oppas? Ze dansen door de kamer. 'Ik vind oma de allerliefste oppas die er bestaat.' En Merel geeft haar oma een dikke knuffel. 'Ik ook, nog liever dan Valentina. En ook liever dan de koningin.' En Koen geeft oma ook een dikke knuffel. Maar dan laat hij oma verschrikkt los. 'Als jij onze oppas bent, hebben we dan geen oma meer?' (Slee 2003).

Kinderen zijn succesvoller in het leven als hun grootouders een belangrijke rol in hun opvoeding hebben gespeeld, blijkt uit een reeks Engelse studies waarin grote groepen kinderen en jongeren zijn gevolgd. Een nauwe band tussen kleinkinderen en grootouders beschermt kleinkinderen tegen slechte invloeden en trauma's op latere leeftijd en maakt hen weerbaar. Met name in kwetsbare gezinnen heeft een hecht grootoudercontact deze effecten. (Attar-Schwarz 2009a)

Verreweg de meeste Nederlandse grootouders hebben regelmatig contact met hun kleinkinderen. Slechts 1,6% van de grootouders heeft geen enkel contact met de kleinkinderen. Ruim 60% van de grootouders heeft minimaal wekelijks contact met de kleinkinderen. Eén op de acht grootouders heeft zelfs dagelijks contact met de kleinkinderen (Oppelaar 2004). De belangrijkste factoren die de frequentie van het contact tussen grootouders en kleinkinderen bepalen zijn: reistijd (negatief), aantal middengeneratiegezinnen (negatief), echtscheiding (negatief) en kwaliteit van de relatie ouder/grootouder (positief). Daarnaast is de leeftijd van de grootouder van belang. Oudere grootouders hebben minder contact met hun kleinkinderen dan jongere. Zo heeft 40% van de grootouders boven de 85 jaar minimaal wekelijks contact met hun kleinkinderen. Bij grootouders onder de 65 jaar is dit 73,8%.

Maar juist deze jongere grootouders hebben steeds vaker een betaalde baan. Was in 2001 nog 35% van de 55 tot 65-jarigen actief op de arbeidsmarkt, in 2008 is dit gegroeid tot 47%. Dit komt grotendeels door de stijgende arbeidsdeelname van vrouwen. Met name voor vrouwelijke babyboomers geldt dat ze veel vaker actief zijn op de arbeidsmarkt dan de vrouwen van eerdere generaties. Maar ook onder oudere mannen neemt de arbeidsdeelname toe. Dit komt omdat de afgelopen jaren de meeste VUT- en prepensioenregelingen zijn afgeschaft of versoberd (Janssen 2009). Hebben grootouders in de toekomst nog wel tijd om een rol te spelen in de opvoeding van hun kleinkinderen?

3.2 Het idee

Om grootouders in de toekomst een rol te laten blijven spelen in de opvoeding van hun kleinkinderen is het wellicht een idee om grootouderverlof in te voeren. Dit idee zal in dit hoofdstuk nader onderzocht worden. Het zal gaan om een wettelijk recht op onbetaald verlof. Het verlof is even lang als ouderschapsverlof, namelijk 13 maal het aantal uren dat de grootouder per week werkzaam is. Het recht mag niet opgenomen worden voor ieder kleinkind. Het recht

mag opgenomen worden voor ieder middengeneratiegezin. Als een grootouder dus twee zonen heeft, die elk voor drie kleinkinderen hebben gezorgd, krijgt de grootouder niet zes maal verlof, maar twee maal.

3.3 Hoe groot is de doelgroep?

Alle werkende grootouders hebben recht op dit verlof. In Nederland zijn ruim drie miljoen personen tussen de 50 en 64 jaar (CBS 2009).

Tabel 3.2 Nederlanders tussen de 50 en 64 jaar

	vrouwen	mannen	totaal
50-54 jaar	576.143	581.523	1.157.666
55-59 jaar	536.936	544.221	1.081.157
60-64 jaar	518.406	522.253	1.040.659
Totaal	1.631.485	1.647.997	3.279.482

bron: CBS 2009

Van de personen tussen 50 en 59 jaar is ruim een kwart grootouder. Met 60 jaar is twee derde grootouder en met 65 ruim tachtig procent (Dykstra 2006). Naar schatting zijn er dus ongeveer 1.338.000 grootouders tussen de 50 en 65 jaar in Nederland.

Tabel 3.3 Grootouders tussen de 50 en 64 jaar

	vrouwen	mannen	totaal
50-54 jaar	164.777	166.316	331.093
55-59 jaar	153.564	155.647	309.211
60-64 jaar	347.332	349.910	697.242
Totaal	665.673	671.873	1.337.546

bron: Dykstra 2006 en CBS 2009 bewerking SEO Economisch Onderzoek

Er zijn ongeveer anderhalf miljoen werkzame ouderen in Nederland. Gemiddeld werkt een vijfde van de 60- tot en met 64-jarigen. Van de mannen werkte in 2004 ruim een kwart en van de vrouwen iets meer dan tien procent (Lautenbach 2005).

Tabel 3.4 Percentage leeftijdsgenoten dat werkzaam is, 2004

	Werkzame vrouwen	Werkzame mannen
50-54 jaar	55%	85%
55-59 jaar	36%	72%
60-64 jaar	11%	27%

Bron: Lautenbach 2005

Dit betekent dat als de grootouders niet meer of minder werken dan even oude personen zonder kleinkinderen, er in Nederland ongeveer 184.000 werkzame grootmoeders en ongeveer 348.000 werkzame grootvaders zijn. Dit zijn 532.000 werkende grootouders.

Tabel 3.5 Werkzame grootouders (mits evenredig onder de werkenden)

	Vrouwen	mannen	Totaal
50-54 jaar	90.627	141.369	231.996
55-59 jaar	55.283	112.066	167.349
60-64 jaar	38.207	94.476	132.682
Totaal	184.117	347.910	532.027

Bron: Dykstra 2006, CBS 2009 en CBS 2004, Bewerking SEO Economisch Onderzoek

Er is een duidelijke trend dat er steeds meer ouderen gaan werken. Tegelijkertijd neemt de gemiddelde leeftijd waarop mensen ouder en dus ook grootouder worden toe.

3.4 Zullen grootouders het verlof opnemen?

De belangrijkste voorwaarde voor dit voorstel om enig effect te hebben is de veronderstelling dat grootouders dit ook daadwerkelijk opnemen.

In welke mate zal het verlof naar verwachting opgenomen worden? Wellicht zegt het aantal ouders dat ouderschapsverlof heeft opgenomen iets over hoeveel grootouderverlof opgenomen wordt? In totaal heeft tussen 2001 en 2007 26% van de rechthebbenden gebruikgemaakt van ouderschapsverlof. 40% van de rechthebbende vrouwen en 16% van de rechthebbende mannen.

Tabel 3.6 Percentage rechthebbende ouders dat ouderschapsverlof opneemt.

Jaar	Vrouwen	Mannen
2001	35%	10%
2004	40%	17%
2007	42%	18%

Bron: Emancipatiemonitor CBS

Dit is echter niet allemaal onbetaald verlof. 44% van de verlofgangers had onbetaald verlof. Op elke 100 rechthebbenden hadden er dus 11 (44% van 26%) gebruikgemaakt van onbetaald verlof en 15 van betaald verlof. In totaal heeft 28% van de werknemers recht op betaald verlof en de overige 72% heeft recht op onbetaald verlof (Kok e.a. 2009). D.w.z. dat van de rechthebbenden op betaald verlof 53% gebruikmaakt van dat recht (15/28) en dat van de rechthebbenden op onbetaald verlof 15% (11/72) gebruikmaakt van dat recht. Als slechts 15% van de rechthebbende ouders gebruikmaakt van onbetaald verlof, lijkt het niet logisch te denken dat van de grootouders meer dan 15% grootouderverlof zal opnemen.

Van de werkende ouderen had 18% een kleine deeltijdbaan (12-23 uur per week), 20% werkte een grote deeltijdbaan (24-34 uur) en 52% een voltijdbaan (35 uur of meer) (Lautenbach 2005).

Veel grootouders passen al op. Van de 55- tot 65-jarige grootouders in Nederland zegt driekwart soms of vaak op te passen. Bij de 65- tot 75-jarigen is dit 57 procent. In de leeftijdscategorie 75 tot 85 jaar past 28 procent wel eens op (Walsum 2002).

De experts verwachten vanwege drie redenen dat de kans dat veel grootouders dit verlof opnemen niet erg groot zal zijn:

- 1) verreweg de meeste grootouders werken niet (fulltime);
- 2) de literatuur geeft aan dat de vier belangrijkste drempels voor contact met kleinkinderen een lange reistijd, een slechte relatie met de ouders, veel gezinnen en echtscheiding van grootouders of van ouders. Geen tijd vanwege werk wordt door grootouders niet als een belangrijke drempel genoemd.
- 3) De meeste grootouders passen al regelmatig op.

Als grootouders wel werken is grootouderverlof wel gunstiger dan deeltijdwerken, omdat de pensioenopbouw blijft doorgaan. Dit is iets waar ouderen relatief veel belang aan hechten.

De grootste bottleneck van het idee van grootouderverlof is de verwachting dat het maar in zeer beperkte mate zal worden opgenomen en daardoor erg weinig effect zal hebben.

3.5 Leidt opname verlof tot intensiever contact?

Leidt opname van het verlof tot intensiever contact? Bij grootouders die toch al oppasten en er in plaats van een deeltijd dag een onbetaald verlofdag voor opnemen, zal opname verlof niet leiden tot intensiever contact met de kleinkinderen. Bij grootouders die eerder niet op de kleinkinderen pasten zal opname van verlof wel leiden tot een duidelijk intensiever contact. Net als bij de vorige vraag blijft het zeer twijfelachtig of er veel grootouders zullen zijn die het verlof opnemen. Daar komt nog bij dat een deel van de grootouders die het opneemt, het zal opnemen in plaats van deeltijdwerk.

Als grootouders het verlof wel opnemen zal het contact tussen grootouders en kleinkinderen dan hechter worden? De experts op de expertbijeenkomsten verwachten dit inderdaad. Ook uit literatuur blijkt dat kleinkinderen waarvan de grootouders bepaalde traditionele oudertaken op zich nemen, een hechtere band voelen met hun grootouders dan andere kleinkinderen (Attar-Schwarz 2009b).

3.6 Welke effecten heeft intensiever contact?

Kleinkinderen zijn gelukkiger als ze een hecht contact onderhouden met hun grootouders. Uit onderzoek onder anderhalf duizend Engelse tieners blijkt dat de meerderheid van de tieners een hecht contact heeft met tenminste één grootouder. Zij waarderen dit hechte contact vanwege de affectie die zij voelen voor de grootouder en de emotionele steun die de grootouder hen verleent. Het contact met hun grootouders maakt hen gelukkiger (Attar-Schwarz 2009a): "Hun rol in het helpen bij huistaken, en advies geven bij dagelijkse probleempjes, is van groot belang voor het latere welzijn van de kleinkinderen. Ze zullen zich bij tegenslagen minder snel laten ontmoedigen. Grootouders, en zeker de grootmoeder, zijn de stabiele factor in het leven van veel kleine kinderen en adolescenten anno 2008. Die positieve impact merken we wel enkel als de grootouders actief met hun kleinkinderen bezig zijn."

Dit geldt niet als grootouders de rol van de ouders volledig overnemen. Jongeren die bij hun grootouders inwonen hebben meer problemen dan jongeren die bij hun ouders wonen. Dit heeft wellicht te maken met het ontbreken van de ouders als opvoeders. Want ook kinderen die op zeer jonge leeftijd meer dan 30 uur per week door anderen dan ouders worden opgevangen lopen meer risico op stress en gedragsgerelateerde problemen. (Bradley en Vandell 2007). Een grootmoeder met een inwonend kleinkind verwoordt dit als volgt: *“Het is niet makkelijk om voor je kleinkind te zorgen. Je bent opvoeder maar ook oma. De opvoeder moet consequent zijn, maar opa en oma willen hun kleinkind ook lekker vervennen.”* (Heer 2007)

Als de ouders hoofdopvoeder blijven, leidt bij kleinkinderen uit kwetsbare groepen een hecht grootoudercontact tot nog meer positieve effecten. Dit blijkt bijvoorbeeld uit een onderzoek onder anderhalf duizend Engelse middelbare scholieren. Scholieren uit eenoudergezinnen en stiefgezinnen blijken significant minder emotionele problemen te hebben als zij een hecht grootoudercontact hebben, dan tieners met minder hecht grootoudercontact. Daarnaast zijn tieners uit deze kwetsbare gezinnen socialer als zij een hecht grootoudercontact hebben, dan tieners die dat moeten ontberen. (Attar-Schwarz 2009b).

Ook jongeren waarvan de moeder lijdt onder depressies hebben baat bij een hecht grootoudercontact. Uit onderzoek onder ruim tweeduizend Amerikaanse jongeren blijkt dat adolescenten en jongvolwassenen vaak depressieve klachten “overnemen” van hun moeder. In het geval de kleinkinderen echter een hechte relatie hebben met hun grootouders treedt dit effect niet op (Silverstein 2006).

In Nederland leven er 282.000 kinderen in stiefgezinnen en 703.000 in eenoudergezinnen. De rest van de kinderen 3.617.000 leven samen met hun beide eigen ouders (Steenhof 2007). Dit betekent dat voor 21,4% van de kinderen in Nederland de onderzoeksresultaten uit het onderzoek van Attar-Schwarz (2009b) gelden. Een hechter grootoudercontact zorgt voor minder emotionele problemen en socialer gedrag.

Ouders worden meestal gelukkiger als hun kinderen een hechtere band krijgen met hun grootouders en ze tegelijkertijd merken dat de kwaliteit van de opgroeiomgeving van het kind daarmee vergroot wordt.

Ook grootouders worden gelukkiger van intensief contact met hun kleinkinderen, mits ze hier zelf voor kiezen. Kleinkinderen waarmee grootouders een intensieve relatie opbouwen worden in de regel een deel van de persoonlijke identiteit van grootouders. Ze ervaren het grootouderschap als een vorm van biologische continuïteit en presenteren zich aan anderen spontaan en in eerste instantie als grootouder (Marcoen 1996). De meeste grootouders ervaren een hechtere band met hun kleinkinderen daarom als zeer waardevol en gelukkig stemmend. De grootouders die het verlot opnemen moeten er veel loon voor inleveren. Dit betekent dat het oppassen hen gelukkiger zal maken, anders hadden ze deze keuze niet gemaakt. In een beperkt aantal gevallen ervaren grootouders de druk om te moeten oppassen als onprettig en ervaren het als rem in hun ontwikkeling. Deze grootouders zullen geen grootouderverlof opnemen.

Adolescenten ervaren minder emotionele problemen als zij een hecht grootoudercontact hebben. Kwetsbare jongeren worden socialer en hebben aantoonbaar minder problemen. Dit betekent dat opname van grootouderverlof het toekomstig beroep op jeugdzorg en justitie zal verminderen.

3.7 Totaal effect van grootouderverlof

Welke effecten heeft grootouderverlof in totaal? We verwachten dat grootouderverlof geen groot effect zal hebben, noch negatief, noch positief, omdat we verwachten dat grootouders het verlof nauwelijks op zullen nemen. Veel grootouders passen al op en heel veel ouderen werken al in deeltijd. In de tabel aan het einde van dit hoofdstuk geven we de effecten weer die grootouderverlof zal hebben in de gevallen het opgenomen wordt. We vergelijken deze situatie met het nulalternatief: het kind wordt opgevangen via formele opvang en de grootouders pasten nog niet regelmatig op dit kleinkind.

Geluk

Kinderen, ouders en grootouders worden gelukkiger van het oppassen door grootouders blijkt uit veel onderzoek. Bij “gewone” kinderen komt dit omdat (blijkt uit onderzoek) verreweg de meeste kinderen en jongeren het waardevol vinden om een band te hebben met hun grootouders en ze regelmatig te zien. Voor kwetsbare kinderen is er nog een tweede effect via welke hun geluk gestimuleerd wordt (dit is de reden dat zij in de tabel twee maal een plus krijgen). Zij hebben minder kans op problemen door de steun van hun grootouder(s). Het gaat hierbij niet alleen om kinderen in ernstige risicosituaties zoals kindermishandeling (2 a 5% van de kinderen), maar ook om kinderen van gescheiden ouders (21% van de kinderen). Grootouders kunnen voor deze groep een belangrijke stabiele factor zijn.

Huidig loon grootouder

De prijs van grootouderverlof wordt voor het grootste deel betaald door de grootouder. Hij levert hiervoor loon in. Dit is een aanzienlijk bedrag.

Kosten werkgevers

Ondanks het feit dat het om onbetaald verlof gaat heeft de werkgever van de grootouder in veel gevallen kosten bij het opnemen van het grootouderverlof. Hij moet de pensioenpremie doorbetalen en zal een oplossing moeten vinden voor de verlofperiode. Uit onderzoek blijkt dat bij de opname van ouderschapsverlof werkgevers volgens werknemers de volgende oplossingen kiezen:

Tabel 3.7 Regeling voor afwezigheid van de verlofganger op de werkplek in %

Oplossingen	Percentage dat voor deze oplossing kiest
Geen, het werk bleef liggen	31%
Er kwam een vervanger bij	20%
Werkzaamheden werden verdeeld onder collega's	45%
Anders	5%

Bron: Luijn 2004

Volgens werkgevers worden werknemers veel vaker vervangen tijdens langdurig verlof. Van de werkgevers zegt 40% dat werknemers worden vervangen tijdens langdurend verlof en slechts 4% van de werkgever zegt dat het werk blijft liggen tot de werknemer terug is.

Wanneer werknemers niet worden vervangen tijdens verlof en het werk wordt niet gedaan dan verliest de werkgever de winst die hij normaliter maakt op de werknemer. Anders geformuleerd: hij verliest het positieve verschil tussen productie en loon.

Wanneer een werknemer wel wordt vervangen tijdens verlof zijn de kosten voor de werkgever lager. Als de vervanger hetzelfde loon ontvangt en dezelfde productie levert als de afwezige werknemer dan verliest de werkgever niets (afgezien van de zoekkosten en inwerkkosten van de vervanger en de kosten van het doorbetalen van de pensioenpremie). De vervanger levert dan dezelfde winst op voor de werkgever als de afwezige werknemer. Vaak zijn vervangers (bijvoorbeeld uitzendkrachten) echter duurder dan de afwezige werknemers, waardoor de werkgever er toch op achteruit gaat.

Wanneer het werk wordt overgenomen door andere werknemers of blijft liggen tot de werknemer terug is dan zijn de kosten gelijk aan het vervangen van de werknemer. Dit betekent immers dat de werkgever een buffercapaciteit heeft in zijn werknemersbestand om afwezigheid van werknemers op te vangen. Oftewel: de werkgever heeft meer mensen in dienst dan hij eigenlijk nodig heeft wanneer niemand zou verzuimen of verlof opnemen. Deze buffercapaciteit kost de werkgever geld. Voor de werkgever kan dit per saldo aantrekkelijk zijn omdat het werk kan worden overgenomen door werknemers die niet hoeven te worden ingewerkt.

De werkgever van de grootouder verliest dus maximaal het verschil tussen productie en loon van de afwezige werknemer plus de doorbetaalde pensioenpremie en minimaal alleen de doorbetaalde pensioenpremie.

De werkgever van de ouder daarentegen is beter af. Naar verwachting zal het verzuim van de ouders verminderen, omdat zij meer opvangmogelijkheden hebben. Daarnaast is grootouderverlof flexibeler dan formele kinderopvang. De ouders kunnen hierdoor makkelijker overwerken of op tijden werken die het werk gelegen komen. In de tabel is dit opgenomen als een toename van de productie van de ouder zonder dat hier extra loon voor de ouder tegenover staat.

Toekomstig loon, productie en uitkering kinderen

Kwetsbare kinderen krijgen door de extra ondersteuning van de grootouder(s) een kleinere kans op ernstige problemen. Dit betekent dat de kinderen een grotere kans hebben om hun opleiding af te maken en daardoor later een stabiele baan te krijgen. Wie een baan heeft levert productie aan de maatschappij en heeft geen uitkering nodig.

Bespaarde kosten jeugdzorg

Door de kleinere kans op problemen, neemt ook het beroep op jeugdzorg wat af.

Bespaarde kosten criminaliteit

Door de kleinere kans op problemen neemt ook de kans op criminaliteit wat af. Dit spaart kosten van politie en justitie, ziekenhuiskosten en leed van slachtoffers, vernielingen etc.

Tabel kosten en baten

In de tabel aan het einde van dit hoofdstuk staan de posten op een rij. De kosten- en batenposten zijn aangegeven met een plus (baten) en een min (kosten). Omdat het plussen en minnen betreft kunnen ze niet opgeteld worden. De totalen zijn dan ook een inschatting van het totale effect per actor of post en niet een optelling van plussen en minnen. Hetzelfde geldt voor het uiteindelijke totaal. Niet in de tabel opgenomen is het symbolische effect dat zou kunnen uitgaan van de invoering van grootouderverlof. Met het invoeren van grootouderverlof geeft de politiek aan dat zij belang hechten aan intergenerationele banden.

Beslissende actor: grootouder

De beslissende actor bij grootouderverlof is de grootouder. Als deze besluit het verlof op te nemen om voor kleinkinderen te zorgen waar zij of hij voordien niet voor zorgde zullen de baten van dit voorstel geogst kunnen worden. In alle andere gevallen niet. In de tabel is te zien dat we inschatten dat grootouders over het algemeen de gederfde loonkosten over hebben voor een intensievere band met hun kleinkinderen. Grootouders hechten erg veel waarde aan een intensieve band met hun kleinkinderen. Dit blijkt ook uit het feit dat er op dit moment al erg veel grootouders hun kleinkinderen zeer regelmatig zien. Drie kwart van de grootouders past al regelmatig op. Dit is tegelijkertijd het probleem van dit voorstel. Als grootouders het verlof opnemen is de kans groot dat er sprake is van substitutie. Daarnaast geven grootouders die niet oppassen aan dat er hele andere belemmeringen zijn om niet op te passen die niet weggenomen kunnen worden met grootouderverlof.

3.8 Conclusie

De som van de kosten en baten van grootouderverlof zal waarschijnlijk neutraal zijn. Dit komt omdat naar verwachting weinig grootouders het verlof zullen opnemen. De vier belangrijkste drempels voor het vaak zien van kleinkinderen zijn een te lange reistijd, een echtscheiding, een slechte relatie met (de ouders van de klein)kinderen of veel gezinnen met kleinkinderen. “Werk” wordt in het huidige onderzoek niet gevonden als een factor van groot belang.

Daarnaast werken veel grootouders niet en als ze werken, werken ze vaak niet fulltime. Grootouders die wel fulltime werken zouden een kleine anderhalf jaar een dag in de week kunnen opnemen. Grootouderverlof is wel een voor de grootouder gunstig alternatief vergeleken met deeltijdwerken. Bij grootouderverlof loopt de pensioenopbouw door en bij deeltijdwerken niet. Met name voor ouderen is dat een belangrijke factor. Drie kwart van de grootouders past echter al regelmatig op. Zij zouden de regeling kunnen gebruiken als substitutie voor deeltijdwerk. In dat geval heeft de regeling geen baten, omdat er geen intensiever kleinkindcontact zal ontstaan (dit was er al).

Als grootouders grootouderverlof opnemen kost het hen loon voor de periode dat ze het opnemen. De werkgever van de grootouder kost het minimaal de doorbetaalde pensioenpremie

en maximaal het verschil tussen het loon en de productie van de afwezige werknemer plus de doorbetaalde pensioenpremie. De werkgever van de ouders krijgt meer flexibiliteit. Grootouders worden er over het algemeen gelukkiger van, net als kleinkinderen en de ouders van de kleinkinderen. De opvoeding van de kleinkinderen wordt rijker. Hierdoor wordt de kans op problemen bij kleinkinderen op latere leeftijd kleiner. Het beroep op jeugdzorg en de maatschappelijke kosten van criminaliteit zullen licht dalen.

Daarnaast zou er een symbolisch effect kunnen uitgaan van de invoering van grootouderverlof. Met het invoeren van grootouderverlof geeft de politiek aan dat zij belang hechten aan intergenerationele banden.

Tabel 3.8 Kosten en baten grootouderverlof

Grootouderverlof	gewone kinderen	kwetsbare kinderen	ouders	Groot-ouders	Werkgever ouder	Werkgever groot-ouder	toek. werkgever kind	overige maatschappij	totaal
Geluk	+	++	+	+					+
Huidig loon grootouder				-		+			0
Huidige productie (groot)ouder					+	-			-
Toekomstig loon kind		+					-		0
Toekomstige productie kind							+		-
Toekomstige uitkering kind		-						+	0
Kosten werkgever						-			-
Bespaarde kosten jeugdzorg								+	+
Bespaarde kosten criminaliteit								+	+
Totaal	+	++	+	+	+	-	+	+	+/-

Let op: de plussen en minnen tellen niet op. De totalen van rijen en kolommen zijn een inschatting van het totale effect per actor of post. Hetzelfde geldt voor het uiteindelijke totaal.

4 Vouchers voor opvoedcursussen

4.1 Aanleiding

Heidi en Ronald hebben twee kinderen: Dion van 2,5 jaar en Ryan van 10 maanden. Ryan is vanaf zijn geboorte een echte huilbaby geweest, Ook al gaat dit steeds beter, de stress laat zijn sporen achter. Alles in huis draait nog steeds om het slapen van Ryan. De ouders leggen daar zoveel druk op, dat al het andere hen teveel is. Als Dion dan ook nog zijn peuterbuien heeft, weten beide ouders zich geen raad meer en schakelen de hulp van Schatjes in. Schatjes-psycholoog Fina van de Pol-Drent leert hen hoe ze het strakke tijdschema los kunnen laten. Ook laat ze Heidi zien wat er wél goed gaat, zodat ze stukje bij beetje weer leert genieten van haar kinderen. (www.eo.nl)

Huilbaby's, slaapproblemen en peuterbuien, menig ouder kan erover meepraten. Veel ouders lopen tegen dezelfde opvoedkundige problemen aan. Televisieprogramma's als Schatjes spelen hierop in. Veel ouders kijken naar het programma om tips op te doen voor vaak zeer herkenbare problemen. Ouders een cursus aanbieden over opvoeden, met daaraan gekoppeld het stimuleren van een informeel netwerk van ouders kan een informeel netwerk genereren waarin ouders gewend zijn over opvoeding te praten. Het voordeel van een cursus vooraf is dat de grootste fabels weggenomen zijn en het informele netwerk al een gezamenlijk opvoedjargon heeft ontwikkeld.

4.2 Het idee

Geef alle ouders vouchers voor een opvoedcursus van drie avonden op een paar momenten in het leven van hun oudste kind: baby, peuter, schoolkind en tiener. Het consultatiebureau en de schoolarts delen deze vouchers uit op de goede momenten in het leven van het kind. Zij maken ook reclame voor de vouchers en stimuleren ouders daarmee de cursussen te volgen. De GGD accrediteert de stichtingen die in aanmerking komen voor het besteden van de vouchers.

4.3 Hoe groot is de doelgroep?

Er zijn in Nederland ongeveer twee miljoen huishoudens met kinderen onder de 18 jaar (CBS 2008). Dit betekent dat de overheid jaarlijks 450.000 vouchers zou moeten uitdelen.

4.4 Zullen ouders naar deze cursussen gaan?

Gezien de belangstelling voor opvoedprogramma's op de televisie en het aantal vrouwen dat naar één of andere vorm van zwangerschapsvoorbereiding gaat, omdat de verloskundige dit aanprijst, lijkt het wel waarschijnlijk dat er een groep ouders gebruik gaat maken van deze cursussen, met name als ze laagdrempelig zijn opgezet en het neutrale karakter hebben van het bieden van een gebruiksaanwijzing voor kinderen, zo verwachten de experts.

Op dit moment geeft 20% van de ouders aan minstens eenmaal per week internet, een tijdschrift, brochure of televisieprogramma over opvoeden te raadplegen. 15% van de ouders is wel eens naar een thema-avond of opvoedcursus geweest (Snijders 2006).

Het aanbod van opvoedcursussen is groot. Veel cursussen zijn laagdrempelig, neutraal opgezet en vaak gratis voor ouders. De belangrijkste aanbieders van oudercursussen zijn de thuiszorg en de GGD. Zij bieden cursussen aan voor precies deze doelgroepen waarvoor de deelnemers geen of slechts een kleine bijdrage hoeven te betalen. De cursussen heten “baby in huis”, “peuter in zicht”, “opvoeden & zo” (voor ouders met kinderen van 3 tot 10) en “beter omgaan met pubers”. Andere organisaties die opvoedcursussen geven zijn: opvoedbureaus, scholen, maatschappelijk werk, MEE, zelfstandig pedagogen, migranten(zelf)organisaties, Humanitas, de stichting Nederlandse Effectiviteits Trainingen (Prinsen 2005). Verdurmen (2004) noemt het aanbod echter onoverzichtelijk. Loeffen (2004) geeft aan dat er in 2003 door 121 jeugdzorginstellingen 1507 verschillende cursussen werden aangeboden. Blokland (2003) geeft aan dat het aanbod weinig gestructureerd is, onsystematisch en ongelijk gespreid is over het land.

Opvoedcursussen worden dus al veel aangeboden, maar niet overal. De meerwaarde van de vouchers ligt daarmee op de volgende punten:

- 1) de bekendheid met deze cursussen en het feit dat ze zinvol en gratis zijn zal sterk toenemen, zeker als het consultatiebureau en de schoolarts ze uitreiken. Hierdoor zal het gebruik waarschijnlijk toenemen.
- 2) Aanbieders worden gestimuleerd landelijk dekkend cursussen aan te bieden.
- 3) Het gaan naar een cursus zal wellicht minder stigmatiserend zijn voor ouders, omdat duidelijk is dat iedereen de cursussen aangeboden krijgt en niet alleen “falende ouders”.
- 4) Er zal meer variatie kunnen komen in het aanbod van cursussen.

4.5 Leidt opvoedvoucher tot meer kennis over opvoeden?

De experts verschillen van mening welke invloed de kennis die ouders opdoen bij opvoedcursussen heeft op de opvoedvaardigheden van ouders. Eén van de oorzaken hiervan is dat er nog nauwelijks wetenschappelijk onderzoek is gedaan naar de effectiviteit van oudercursussen (NIZW 2005).

4.6 Leidt opvoedvoucher tot informeel netwerk?

Het doel van de opvoedvouchers is dat er informele netwerken ontstaan van ouders die elkaar voldoende vertrouwen om opvoedingskwesties (klein en groot) met elkaar te bespreken. Ouders hoeven dus niet noodzakelijk met elkaar bevriend te raken.

In bijeenkomsten met experts (zie bijlage) hebben we gevraagd naar hun inschatting van de kans of opvoedcursussen zullen leiden tot het ontstaan van een dergelijk informeel netwerk en het versterken van een dergelijk informeel netwerk. De experts schatten in dat een op de drie cursussen zal uitmonden in een informeel netwerk waarbij ouders onderling de opvoeding

bespreken. De experts gaven aan dat ze dit baseerden op de zwangerschaps cursussen, waarbij ook vaak informele netwerken ontstaan waar over de opvoeding wordt gepraat.

4.7 Welke effecten hebben informele netwerken?

De effecten van informele netwerken zijn beschreven in paragraaf 2.6.

4.8 Totaal effecten van opvoedvouchers

Welke effecten hebben de opvoedvouchers in totaal? In de tabel aan het einde van dit hoofdstuk geven we de effecten weer die opvoedvouchers zullen hebben. We vergelijken deze situatie met het nulalternatief: er is een mix van ouders waarvan sommigen wel een netwerk hebben en anderen niet. We gaan ervan uit dat in het geval van opvoedvouchers er meer mensen een opvoedcursus zullen volgen dan nu het geval is.

Kosten opvoedvouchers

De kosten van opvoedvouchers zijn aanzienlijk. Het aanbieden van vier cursussen aan alle ouders, hoe beperkt van opzet ook, kost veel geld, omdat het over zoveel mensen gaat. Er zijn ongeveer twee miljoen huishoudens met kinderen onder de 18 jaar die deze vouchers krijgen en ze zouden kunnen verzilveren.

Deze kosten worden op dit moment deels ook al gemaakt, omdat er veel gratis cursussen worden aangeboden door door de overheid bekostigde organisaties. Als de opvoedvouchers echter zorgen voor een toename van vraag en aanbod, zullen de kosten stijgen.

Geluk

Omdat netwerken ervoor zorgen dat ouders meer ontspannen opvoeden, zullen kinderen er gelukkiger van worden. Voor gewone kinderen blijft het bij een iets prettigere sfeer thuis. Kwetsbare kinderen kunnen er meer baat bij hebben. Voor hen is het netwerk van ouders een beschermende factor tegen een zorgwekkende opvoedsituatie. Deze bescherming zorgt ervoor dat de kans dat het kind grote problemen krijgt iets afneemt. Dit heeft aanzienlijke gevolgen voor het geluk van deze kwetsbare kinderen. De ouders voeden meer ontspannen op, waardoor zij zelf ook gelukkiger worden.

Loon, productie en uitkeringen

Kwetsbare kinderen krijgen door de bescherming van het netwerk een kleinere kans op ernstige problemen. Dit betekent dat de kinderen een grotere kans hebben om hun opleiding af te maken en daardoor later een stabiele baan te krijgen. Wie een baan heeft levert productie aan de maatschappij en heeft geen uitkering nodig.

Bespaarde kosten jeugdzorg

Door de kleinere kans op problemen, neemt ook het beroep op jeugdzorg wat af.

Bespaarde kosten criminaliteit

Door de kleinere kans op problemen neemt ook de kans op criminaliteit wat af. Dit spaart kosten van politie en justitie, ziekenhuiskosten en leed van slachtoffers, vernielingen etc.

Tabel kosten en baten

In de tabel aan het einde van dit hoofdstuk staan de posten op een rij. De kosten- en batenposten zijn aangegeven met een plus (baten) en een min (kosten). Omdat het plussen en minnen betreft kunnen ze niet opgeteld worden. De totalen zijn dan ook een inschatting van het totale effect per actor of post en niet een optelling van plussen en minnen. Hetzelfde geldt voor het uiteindelijke totaal.

Beslissende actor

De beslissende actor is de ouder. Deze besluit al dan niet zijn voucher in te wisselen voor een cursus. Hij zal hierbij een afweging maken tussen aan de ene kant het nut en het plezier dat hij van de cursus verwacht en aan de andere kant de tijdsinvestering die hij hiervoor moet doen. Het voorstel voorziet daarom in reclame in de vorm van het consultatiebureau en de schoolarts. Zij zullen het nut van de cursus duidelijk moeten maken aan de ouders.

4.9 Conclusie

Het saldo van de kosten en de baten van opvoedvouchers kan zowel positief als negatief zijn. Dit komt enerzijds door het feit dat informele netwerken weliswaar een aantoonbaar positief effect hebben, maar dat dit effect van toepassing is op een kleine doelgroep kinderen. Daarnaast is de omvang van het effect niet gekwantificeerd. Het betreft het effect van de versterking van één beschermende factor bij kinderen met een reeks van risicofactoren. Anderzijds zijn opvoedvouchers kostbaar. Het is dus de vraag of deze kostbare maatregel meer baten dan kosten met zich meebrengt.

Tabel 4.9 Kosten en baten opvoedvouchers, mits gericht op beide ouders

Opvoedvouchers	gewone kinderen	kwetsbare kinderen	Ouders	toekomstige werkgevers kind	overige maatschappij	totaal
Geluk	+	++	+			+
kosten opvoedvouchers					--	--
Tijd ouders			-			
Loon		+		-		0
Productie				+		+
Uitkeringen		-			+	0
bespaarde kosten jeugdzorg					+	+
bespaarde kosten criminaliteit					+	+
Totaal	+	++	+/-	+	-	+/-

Let op: de plussen en minnen tellen niet op. De totalen van rijen en kolommen zijn een inschatting van het totale effect per actor of post. Hetzelfde geldt voor het uiteindelijke totaal.

5 Conclusie

Uit wetenschappelijke literatuur blijkt dat informele netwerken kinderen kunnen beschermen. Ze verkleinen de kans dat het kind in een zorgelijke opvoedsituatie terecht komt en daarmee ernstig in zijn ontwikkeling wordt beperkt.

Hetzelfde geldt voor grootouders die een deel van de taken van de ouders op zich nemen. Ook dit is een beschermende factor voor die kinderen die risico lopen in een zorgelijke opvoedsituatie terecht te komen.

Deze beschermende factoren zijn echter alleen aangetoond bij kinderen waarvoor een reeks risicofactoren geldt om in een zorgelijke opvoedsituatie terecht te komen. SCP schat de groep kinderen die in een zorgelijke opvoedsituatie bevinden op 2% tot 5% van de Nederlandse kinderen. Omdat het hier gaat om de verkleining van een kans van een kleine doelgroep is niet op voorhand te stellen dat hiermee om astronomische bedragen gaat. Wel is hiermee aangetoond dat er maatschappelijke kosten bespaard worden, zowel qua leed bij de kinderen, alsook in productie, bespaarde kosten jeugdzorg en bespaarde kosten criminaliteit.

Daarnaast worden kinderen die geen of weinig risico lopen worden wel gelukkiger van een hechter grootoudercontact en informele netwerken van beide ouders. Dit komt volgens diverse onderzoeken omdat kinderen en jongeren over het algemeen veel waarde hechten aan een hechte band met hun grootouders en informele netwerken ouders meer ontspannen laten opvoeden, mits zij beiden een informeel netwerk hebben.

Omdat er dus aantoonbaar baten zijn, al is de omvang hiervan niet vast te stellen, betekent dit dat alle maatregelen die zorgen voor versterking van informele netwerken van beide ouders en die tegelijkertijd niet erg kostenintensief zijn, maatschappelijke baten zullen opleveren.

Literatuur

- Adamakos, H. et al, maternal social support as a predictor of mother-child stress and stimulation, *Child abuse & Neglect*, vol 10, p 463-470
- Attar- Schwarz, S. , J.P. Tan, A. Buchanan, (2009) Adolescents perspectives on relationships with grandparents: the contribution of adolescent, grandparent, and parent-grandparent relationship variables, *Children and Youth services review*, vol 31, p 1057-1066.
- Attar-Schwarz, S. et al (2009), Grandparenting and adolescent adjustment in two-parent biological, lone-parent, and step-families, *Journal of family psychology*, vol 23, p 67-75
- Beek, S., A. van Rooijen, C. de Wit, (2007) *Samen kun je meer dan alleen. Educatief partnerschap met ouders in primair en voortgezet onderwijs*, Q-primair Den Haag en KPC-groep 's-Hertogenbosch
- Belsky, J. (1984), The determinants of parenting: a process model, *Child development*, vol. 55, p 83-96
- Belsky, J. (1990), Parental and no marital child care and children's socioemotional development: a decade in review. *Journal of Marriage and the Family*, vol. 52, p 885-903
- Blokland, G., B. Prinsen, C. Kok, J. van Wijngaarden (2003), *de jeugd heeft de toekomst*, NIZW/GGD Nederland, Utrecht
- Bradley, R.H., D.H. Vandell, childcare and the well-being of children, *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, vol 161, p 669-676
- Brink, L. ten en J. Veerman (1998), Risicofactoren en protectieve factoren in ontwikkeling van kinderen en adolescenten. In J. Bosch et al, jaarboek ontwikkelingspsychologie, orthopedagogie en kinderpsychiatrie 3 (1998-1999) Bohn Stafleu Van Loghum, Houten
- Burger, E., Milardo, R.M. (1995), Marital interdependence and social networks, *Journal of Social and personal relationships*, vol 12, p 403-415
- Chen, Z.-Y., H.B. Kaplan, (2001) Intergenerational transmission of constructive parenting
- Cnic, K.A., et al, (1983), Effects of stress and social support on mothers and premature and full-term infants, *Child development*, vol. 54, p 209-217
- Dykstra, P.A., M. Kalmijn, T.C.M. Knijn, A.E. Komter, A.C. Liefbroer, C.H. Mulder, (2006) *Family solidarity in the Netherlands*, Dutch University Press, Amsterdam
- Gelles, R., M. Strauss (1988), *Intimate violence*, Simon and Schuster, New York

- Hashima, P.Y., P.R. Amato, Poverty, social support and parental behavior, *Child development*, vol. 65, p 394-403
- Heer, M. de (2007), *Grootouders op berhaling*, Trouw, 15 september.
- Hermanns, J. en H. Leu (1998), *Family risks and family support*, Eburon, Delft.
- Hermanns, J., Öry, F., G. Schrijvers, M. Junger, M. Blom, (2005) *Helpen bij opgroeien en opvoeden: eerder, sneller, beter*. Een advies over vroegtijdige signalering en interventies bij opvoed- en opgroei problemen. Juliuscentrum Utrecht
- Info 9, Tweewekelijkse nieuwsbrief openbare basisschool De Ploeg, Laren, 12 december 2008
- Kok, L. C. Tempelman, P. Hop (2009). De effecten van bovenwettelijke uitkeringen vanuit werkgeversperspectief. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek
- Lautenbach, H. en M. Cuijpers, (2005) Meer ouderen aan het werk, *Sociaal Economische trends*, 2e kwartaal 2005, centraal bureau voor de statistiek
- Loeffen, M., H. Ooms, H. Wijgergangs (2004), *Effectieve jeugdzorg, ordeningsmodellen een must*, Utrecht
- Luijn, H. van (2004) en S. Keuzekamp, werkt verlof, Sociaal en Cultureel Planbureau Den Haag
- Marcoen, (1996) A.(red), *Grootouders tussen mogen en moeten*, Garant, Antwerpen
- Melson, G.F., G.W. Ladd, H-C. Hsu, Maternal support networks, maternal cognitions, and young children's social and cognitive development, *Child development*, vol 64, p 1401-1417
- Oploo, M.E. van, F. van Vree, J. van Velzen, J., Bokdam (2009), *Viva la Village*, de rol van scholen en kinderopvangorganisaties in opvoedondersteuning voor ouders, i.o.v. de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, Research voor Beleid, Zoetermeer.
- Oppelaar, J. en P.A. Dykstra (2004), Contacten tussen grootouders en kleinkinderen, *Mens en Maatschappij*, jaargang 79, nr 3
- Silverstein, M., S. Ruiz (2006), Breaking the chain: how grandparents moderate the transmission of maternal depression to their grandchildren, *Family Relations*, vol. 55, p 601-612
- Snijders, J. (2006) *Ouders en hun behoeften aan opvoedingsondersteuning*, factsheet, Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn, jeugd, Utrecht
- Steenhof, L., *Schatting van het aantal stiefgezinnen*, bevolkingstrends tweede kwartaal 2007, Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag.
- Prinsen, B., I. Ligtermoet, C. Stigter, G. Blokland, H. Dries en M. Vergeer, Oudercursussen, factsheet, Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn, Utrecht
- Rispens, J, J. Hermanns en W. Meeuws (1996). *Opvoeden in Nederland*, Van Gorcum, Assen

- Slee, C., (2003) *Van oma mag dat wel*, House of books BV, Vianen.
- RMO en RVZ (2008), *Versterking voor gezinnen*, Den Haag
- Verdurmen, J., M. van Oort, J. Meeuwissen, T. Ketelaars, J. de Graaf, P. Cuijpers, C. de Cuijpers (2004) *Effectiviteit van preventieve interventies gericht op jeugdigen*. de stand van zaken. Een onderzoek naar de effectiviteit van in Nederland uitgevoerde preventieve programma's gericht op kinderen en jeugdigen, Trimbos Instituut Utrecht
- Walsum, S. van, (2002) *Naast baan nog tijd om op kleinkinderen te passen*, De Volkskrant, 16 februari
- Widmer, E., J. Kellerhals en R. Levy, (2004) Types of conjugal networks, conjugal conflict and conjugal quality, *European Sociological Review*, vol 20, p 63-77
- Zeijl, E., M. Crone, K. Wiefferink, S. Keuzenkamp, M. Reijneveld (2005) *Kinderen in Nederland*, Sociaal en Cultureel Planbureau en TNO Kwaliteit van Leven, Den Haag.

Geraadpleegde experts

Willem van Mechelen (Hoogleraar Sociale geneeskunde VU)

Henk de Vos (gepensioneerd Universitair hoofddocent Sociologie RUG)

Jolanda Moerkerke (Hoofd Opvoedingsondersteuning Stichting Welzijn Feyenoord)

Miranda Vroom (Senior Beleidsmedewerker Programmaministerie Jeugd en Gezin)

Anneke de Wolff (Stafmedewerker Onderwijsraad)

Peter Gramberg (Stafmedewerker Onderwijsraad)

Patrick Jeurissen (Senior Beleidsmedewerker Ministerie van VWS)

Krijn van Beek (RMO)

Ingrid Doorten (RVZ)

Dorien Graas (RVZ)

seo economisch onderzoek

Roetersstraat 29 . 1018 WB Amsterdam . T (+31) 20 525 16 30 . F (+31) 20 525 16 86 . www.seo.nl